

Zaštita prava intelektualne svojine posmatrana kroz Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine - TRIPS sporazum i Bernsku konvenciju o zaštiti književnih i umjetničkih djela

SAŽETAK: Sistem zaštite intelektualne svojine je specifičan u odnosu na oblike zaštite ostalih svojinskih prava. U tom sistemu zaštite među novije spada i multilateralni Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine – TRIPS sporazum koji je zaključen 1994. godine i predstavlja aneks uz Sporazum o osnivanju Svjetske trgovinske organizacije – WTO. On treba da doprinese unapređenju tehnoloških inovacija, kao i transferu tehnologija između proizvođača i korisnika, kako bi se podstakao društveni i privredni razvoj. Nalazi se van sistema Svjetske organizacije za intelektualnu svojinu - WIPO. TRIPS sporazum ima specifičan odnos sa WIPO konvencijama i drugim sporazumima u oblasti intelektualne svojine. U tekstu Sporazuma se pominju četiri osnovne konvencije (Pariska, Bernska, Rimska konvencija i Vašingtonski sporazum) i to na način da TRIPS direktno upućuje na neke njihove odredbe, odnosno, u nekim slučajevima TRIPS je direktno preuzeo njihove odredbe. Bernska konvencija o zaštiti književnih i umjetničkih djela je međunarodni ugovor koji uređuje zaštitu autorskih prava. Potpisana je 9. Septembra 1886. godine u Bernu u Švicarskoj. Nastanak ove konvencije je inicirao Viktor Igo, član međunarodne asocijacije književnika i umjetnika, tako da je stvorena pod uticajem francuske škole autorskog prava, koje je u suprotnosti sa anglo saksonskim konceptom autorskog prava. Ovaj posljednji se bavio samo ekonomskim aspektima autorstva. Konvenciju je potpisala 131 država.

KLJUČNE RIJEČI: WIPO, WTO, TRIPS, Intelektualna svojina, Pariska konvencija, Bernska konvencija, mehanizmi sankcija.

Uvod

Intelektualna svojina, se odnosi na tvorevine ljudskog uma kao što su razne vrste izuma, književna i umjetnička djela, slike, dizajn, simboli, nazivi. Dijeli se u dvije kategorije: industrijska svojina i autorsko pravo. Pored ovoga tu su i prava srodna autorskom pravu. U procesu zaštite prava intelektualne svojine značajnu ulogu imaju Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine, poznat kao TRIPS sporazum, te Bernske konvencije o zaštiti književnih i umjetničkih djela. Temom ovoga rada, želimo upoznati čitaoca o nastanku, značenju i primjeni navedenih sporazuma i konvencija.

Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine (poznat kao TRIPS sporazum), je aneks uz Sporazum o osnivanju Svjetske trgovinske organizacije (WTO) iz Marakeša kojim se ustanovljava Svjetska trgovinska organizacija, a koji je zaključen 15. Aprila 1994, a stupio na snagu 01. Januara 1995. godine, što mu daje specifičnu ulogu u sistemu zaštite intelektualne svojine. Nastao je van sistema Svjetske organizacije za zaštitu intelektualne svojine - WIPO. Njegovu ulogu kao instrumenta u sistemu WTO, nije moguće razmatrati van konteksta ukupnih odnosa između Svjetske organizacije za intelektualnu

svojinu - WIPO i Svjetske trgovinske organizacije -WTO te međunarodnih ugovora koje uređuju ove dvije organizacije. Radi razrješenja navedenoga, potrebno je pored određivanja pojma intelektualne svojine, osvrnuti se i na istorijski razvoj ovoga prava, kao i njegovu evoluciju kroz donošenje međunarodnih sporazuma i konvencija, kao i osnovne podatke o WIPO i WTO, te uloga TRIPS-a u sistemu zaštite intelektualne svojine.

U odnosu na autrska i srodna prava TRIPS sporazum nije ponudio specifična nova rješenja, ali u domenu zaštite autorskih prava, veoma je značajna Bernska konvencija o zaštiti književnih i umjetničkih djela, koja predstavlja međunarodni ugovor koji uređuje zaštitu autorskih prava. Njen nastanak je inicirao Viktor Igo iz francuske asocijacije koja se bavila zaštitom intelektualne svojine te je tako napravljena pod uticajem francuskog autorskog prava, a koje je u suprotnosti sa anglo saksonskim konceptom autorskog prava. Ovaj posljednji se bavio samo ekonomskim aspektima autorstva.

I Pojam intelektualne svojine

Kada se govori o intelektualnoj svojini, govori se o onome što predstavlja najširu oblast ljudskog stvaranja, njegovo sveobuhvatno djelovanje. Veoma rano se „...pojaviła potreba da se ljudsko stvaralaštvo zaštititi putem pravnih normi, da mu se da podsticaj, da se umetnicima i inovatorima omogući da zadovoljavaju svoje svakodnevne potrebe na osnovu onoga što njihova dela, ili pronalasci daju društvu, odnosno da se utre put jednoj novoj grani prava koja bi štitila ono što čoveka čini čovekom i bez čega ne bi ni postojala ljudska civilizacija.“¹ Pravo intelektualne svojine, koji se koristi u međunarodnom i uporednom pravu, kao predmet zaštite ima „duhovne tvorevine i prava tvorca – inovatora (pronalazača) ili autora, na rezultate svoga intelektualnog stvaralaštva.“²

Intelektualna svojina se dijeli u dvije kategorije: industrijska svojina, koja obuhvaća „izume (patente), žigove, industrijski dizajn, oznake geografskog porijekla, topografije integriranog kola i biljne sorte“³ i autorsko pravo, koje obuhvaća „književna i umjetnička djela kao što su romani, pjesme, pozorišni komadi, filmovi, muzička djela, umjetnička djela kao što su crteži, slike, fotografije i skulpture, te arhitektonski dizajn.“⁴ Pored ovoga tu su i prava srodna autorskom pravu koja obuhvataju „prava izvođača na njihove izvedbe,

¹Katarina Damjanović, Vladimir Marić: “Intelektualna svojina, drugo izmenjeno izdanje“, Pravni fakultet Univerziteta UNION u Beogradu, Javno preduzeće „Službeni glasnik“, Beograd, str.17., Beograd, 2008.

²Ibid, vidi K.Damjanović, str.17.

³ www.ipr.gov.ba/bs/o-intelektualnoj-svojini-bs.html

⁴ Ibid

proizvođača fonograma na njihove snimke i radiodifuznih organizacija na njihove radijske i televizijske programe.⁵ Iako su u nekim elementima različita, navedena prava „imaju dve osnovne zajedničke karakteristike. Njihov predmet su odnosi koji nastaju povodom nematerijalnih (duhovnih) dobara, a ne stvari i to odnosi između tvorca i društva.“⁶

Bilo je kroz vrijeme pokušaja da se prava intelektualne svojine izjednače sa građansko pravnim pojmom svojine, ipak je preovladalo mišljenje da prava intelektualne svojine nisu ni isključivo imovinska, kao ni isključivo lična prava. “Objekt autorskog prava jesu intelektualni produkti. Pogrešno je identifikovanje intelektualnih produkata sa ličnim dobrima. Lična dobra su nedjeljiva od pravnog subjekta. Takva dobra su život, čovječije tijelo, ime, čast i td. Intelektualni produkti su emanacija autorove ličnosti i odvajaju se od autorove ličnosti, kao nematerijalna vrijednost i tako postaju objekt imovinskog prava“⁷ Prema mišljenju profesora Stankovića i Vodinića u knjizi „Uvod u građansko pravo“ intelektualna prava ili prava autorstva izdvajaju se iz ličnih prava. Prema tom stanovištu u apsolutna prava spadaju stvarna prava, intelektualna prava (umna i industrijska svojina) i lična prava.⁸ Suprotno od ovoga stava, prema mišljenju Andrije Gamsa „Prava autorstva (pod kojima se podrazmjevaju sva prava intelektualne svojine), zajedno sa pravima ličnosti i pravima koja se odnose na lični status, spadaju u lična prava. Ova prava se razlikuju od stvarnih prava po predmetu i po sadržini. Stvarna prava se odnose na stvari, a prava autorstva na proizvode ljudskog duha. Sadržina stvarnih prava na primjer svojine, je sloboda korištenja i raspolaganja. Sadržina prava autorstva je lično pravo da se autor priznaje tvorcem duhovnog proizvoda i da izvlači imovinsku korist.“⁹ U teoriji i praksi ova prava imaju moralni-lični i imovinsko-pravni element. Moralni-lični element prava intelektualne svojine je pravo da se autoru prizna svojstvo, to jeste da bude označen kao autor, odnosno pronalazač. Imovinsko-pravni element ovog prava je pravo autora da djelo ekonomski koristi. Ova podjela ima značenje u odnosu na TRIPS sporazum, s obzirom da je ovim sporazumom uređen imovinsko pravni aspekt prava intelektualne svojine u mjeri u kojoj je to od interesa za razvoj međunarodne trgovine. Za razliku od ovoga sporazuma, druge međunarodne konvencije, obuhvataju i jedan i drugi aspekt prava intelektualne svojine. Navedena prava spadaju u grupu apsolutnih prava, jer djeluju prema svima (Erga omnes) i po pravilu su negativno

---

⁵ Ibid

⁶Ibd, vidi K. Damjanović, str.18.

⁷Vojislav Spaić: „Autorsko pravo“, str. 19,Veselin Masleša, Sarajevo 1957. godina

⁸Obren Stanković, Vladimir Vodinić: „Uvod u građansko pravo“, str.111, Nomos, Beograd, 1996.

⁹Andrija Gams, Ljiljana Đurović: „Uvod u građansko pravo“, str.160., Savremena administracija, Beograd, 1994.

definisana. Ona daju pravo autoru da zabrani trećim licima da se, bez njegove saglasnosti, koriste tim pravima. Kroz vrijeme Intelektualna svojina sve više dobija na značaju. Kamil Idris, bivši direktor WIPO navodi da je intelektualna svojina „na putu da postane najvažniji vid imovine. Taj preobražaj je izazvala pojava takozvane ekonomije znanja podržane internetom, koji je u potpunosti izmjenila izgled, količinu i brzinu pristup informacijama (od kojih se može stvoriti znanje). Sve više stvaranje bogatstva i pratećeg društvenog i kulturnog blagostanja, zavisi od stvaranja i upravljanja tri “I”: inovacija, informacija i ideja, uz upotrebu još jednog „I“ interneta.“¹⁰

II Istorijski razvoj međunarodne zaštite prava intelektualne svojine

Pronalazak je rezultat duhovnog odnosa čovjeka prema svojoj okolini, u njegovoj želji da je promjeni, poboljša i prilagodi sebi. „...javlja se sa počecima civilizacije, kada čovjek, upravo zahvaljujući njima, pretvara kameno u gvozdeno doba i tokom stalne evolucije, u industrijsko i informatičko društvo. Međutim, sama svest o značaju pronalaska i neophodnosti njihove zaštite javlja se mnogo kasnije.“¹¹ U antičko doba, zbog robovlasničkog načina uređenja tadašnjih država, kao i usvojenog stava da se rad i njegovi učinci ne postavljaju kao imperativ, nije postojala „potreba za istraživanjem, primenom naučnih dostignuća i pronalaženjem novih rešenja, koja bi je omogućila.“¹² I pored toga u najstarijim periodima ljudske civilizacije mogu se pronaći neki oblici monopolskih prava, koji podsjećaju na patent, odnosno na zaštitu prava intelektualne svojine. Naime „šest stotina godina pre Hrista, stanovnici Sibarisa, koji su po svemu sudeći bili veliki hedonisti, doneli su dekret po kome, ukoliko neki kuvar, ili poslastičar, izmisli novo jelo, koje je u svakom pogledu izuzetno, ni jedan drugi zanatlija nije ga mogao proizvoditi u roku od godinu dana.“¹³ U feudalizmu i početkom kapitalizma postojao otpor prema tehničkim naprecima, a „pronalazači novih mašina i postupaka nailazili su na otvoren neprijateljski stav, kako radnika, koji su smatrali da će njihovim uvođenjem izgubiti svoje manuelne poslove, tako i poslodavaca koji su se plašili gubljenja ostvarenih privilegija.“¹⁴

Ovde želimo pojasniti da je sve do početka kapitalističkog načina privređivanja postojao sistem takozvanih „srednjovjekovnih privilegija“ i *esnafske privrede*. Zanatlije bi se

---

¹⁰ Kamil Idris: „Intelektualna svojina moćno sredstvo ekonomskog rasta“, str.56., Zavod za intelektualnu svojinu,

¹¹ Ibid., vidi K.Damnjanović, str.148.

¹² Ibid., vidi K. Damnjanović, str.148.

¹³ M.Vivant: „Juge et loi du brevet“, Litec, Pariz, 1977, str.2 (preuzeto iz K.Damnjanović, str.148)

¹⁴ Ibid. K.Damnjanović, str.149.

obraćale vladaru, koji kada im odobri „privilegiju“ u okviru njihove djelatnosti, oni imaju pravo da u određenom periodu obavljaju novu djelatnost, ili koriste novi pronalazak. Takva „privilegija“ je bila ograničena na period od 5 do 20 godina, bila je isključiva i pronalazaču, odnosno korisniku je davala pravo na proizvodnju, odnosno pozitivno ovlaštenje. Poznato je da „prvu poznatu privilegiju odobrio češki kralj 1315. godine pronalazaču koji je izumio napravu za odvođenje vode iz rudnika. Engleski kralj Edvard III odobrio je 1331. godine privilegiju jednom Flamancu za primenu novih pronalazaka u engleskoj tekstilnoj industriji.“¹⁵ Među prvim poznatim zakonima o zaštiti patenata, je Venecijanski zakon iz 1474. godine. Ni malo čudno što baš takav i u Veneciji, s obzirom da „moderni kapitalizam, zasnovan na privatnom vlasništvu, izum je italijanskih trgovaca i bankara“¹⁶, te je pretpostavka za donošenje ovakvog zakona opravdana. Godine 1614. Britanski parlament je donio Zakon o monopolima (Statute of Monopolies) kojim je ustanovljen sistem u kojem je monarh davao monopol za neki pronalazak za određeni vremenski period. Prema ovom zakonu, svi monopoli su „proglašeni nezakonitim, izuzev onih monopola koji su rezultat pronalazačkih privilegija koje se dodjeljuju prvom i pravom pronalazaču za novi pronalazak i to najduže na rok od 14 godina“¹⁷ Dakle ovaj zakon nije regulisao prava industrijske svojine, nego je ograničavao, u to vrijeme, prisutne i poznate monopole koji su negativno uticali na razvoj slobodne konkurencije.

Sistemski pristup, u pravom smislu te riječi, po pitanju zaštite intelektualne svojine, dolazi nakon francuske buržoaske revolucije. Ideološku osnovu za ovakav pristup su dali poznati mislioci Lok, Fihte, Didro i Volter. Oni su smatrali da tvorcima pronalazaka, autorskih djela i drugih proizvoda ljudskog duha imaju pravo svojine na rezultate svoga djela. Većina evropskih država je u tom periodu donijela zakone o zaštiti intelektualne svojine. Iako su doneseni zakoni kojima su regulisana do tada ne regulisana prava, dešavale su se i kontradiktorne situacije. Traženo je, da se u ime slobodne međunarodne trgovine ukinu monopoli, a posebno monopoli u odnosu na patente.

Tokom 19. vijeka došlo je do razvoja industrije i trgovine, a što je bio preduslov za donošenje jednog međunarodnog dokumenta kojim bi se uredila oblast intelektualne svojine i svih njenih aspekata na globalnom nivou. „Organizatori svjetske izložbe tehničkih dostignuća, koja je održana 1873. godine u Beču, suočili su se sa problemom koji se ticao

---

¹⁵Vidjeti kod Vesna Besarević: „Intelektualna svojina“, str.34.

¹⁶Simoneta Marčelo: „Od banke Medičijevih do kraha Vol Stritu“, NIN, Beograd, br. 3025, od 18.12.2008.

¹⁷Slobodan Marković: „Patentno pravo“, str.17, Nomos, Beograd, 1997

upravo međunarodne zaštite. Izvjesne zemlje, a posebno Sjedinjene Američke Države, odbile su da izlažu svoje proizvode dok ne dobiju odgovarajuće garancije u međunarodnim razmjerama. Potstaknuta time, austrijska vlada organizovala je iste godine u Beču Međunarodnu konferenciju o patentima, na kojoj je istaknuta ne samo ekonomska potreba međunarodne zaštite pronalazaka, nego i dotle već rašireno, mišljenje o prirodnom pravu pronalazača na zaštitu.¹⁸

III Svjetska organizacija za zaštitu intelektualne svojine WIPO

Intelektualna svojina predstavlja „kreacije uma, kao što su pronalasci, literarna i umetnička dela, simbole, imena, slike i dizajn u trgovini i slično formulisanje apstraktno-simboličnog oblika.“¹⁹ Kroz vrijeme u pravnoj teoriji i praksi pomenuta prava intelektualne svojine su klasifikovana na autorska prava i prava industrijske svojine. Intelektualna svojina se štiti pravno na način „što se pronalazaču, stvaraocu, ili autoru, zavisno od vrste prava koje uživa, daje garantovano, ekskluzivno pravo da komercijalno koristi svoje ostvarenje u ograničenom - definisanom vremenskom periodu. Nosioc prava može njime da raspolaže na razne načine, zavisno od vrste prava.“²⁰ Prava intelektualne svojine lica, tvorci (autori) ostvaruju u skladu sa nacionalnim zakonima i međunarodnim konvencijama. „Međunarodne konvencije imaju za zadatak da usklade različite nacionalne sisteme zaštite, kako bi prava intelektualne svojine, pored ostalog na primjer, mogla da se ostvare na osnovu jedne registracije u više zemalja.“²¹ Međunarodni sistem zaštite intelektualne svojine zasniva se na brojnim međunarodnim konvencijama. Konvencije koje poštuju gotovo sve savremene države su *Pariska konvencija za zaštitu industrijske svojine i Bernska konvencija za zaštitu literarnih i umjetničkih djela*. „Osim ove dve postoji još niz drugih konvencija za regulaciju odnosa u ovoj sferi. Među njima treba istaći dve ključne: *Konvencija o osnivanju Svetske organizacije za intelektualnu svojinu-WIPO i Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine –TRIPS*“²² Države članice, sve poslove u vezi sa konvencijama i zaštitom, rukovode kroz organe i tijela koji se nalaze pod pokroviteljstvom dvije

¹⁸ Miodrag Janjić: „Industrijska svojina i autorsko pravo“, str.286, Beograd, 1982

¹⁹ Vesna Besarević: „Intelektualna svojina, industrijska svojina, i autorsko pravo“, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Čigoja štampa, Beograd, 2000 i Slobodan Jelisavac: „Međunarodno regulisanje intelektualne svojine“, Medjunarodni problemi“, Vol.56, br.2-3 IMPP, Beograd, 2004.

²⁰ Ibid, vidi V. Besarević

²¹ Igor Janjev, „Svjetska organizacija za intelektualnu svojinu“, str.16., Čigoja štampa Beograd, 2009.

²² Ibid, vidi V. Besarević I The Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) WTO/GATT

specijalizovane agencije Ujedinjenih nacija i to: Svjetske organizacije za zaštitu intelektualne svojine – WIPO i djelimično kroz UNESCO.

Kroz vrijeme se pojavila potreba za osnivanje jedna međunarodne organizacije koja bi objedinila poslove međunarodnih biroa koji su osnovani za potrebe sveobuhvatnog administriranja usvojenih konvencija. Tako je na Međunarodnoj konferenciji o intelektualnoj svojini održanoj 14.07.1967. godine u Stokholmu, potpisana Konvencija o osnivanju Svjetske organizacije za intelektualnu svojinu - WIPO (World Intellectual Property Organization) tekst konvencije je pripremila Vlada kraljevine Švedske i Udruženi međunarodni biroi za zaštitu intelektualne svojine. Konvencija je stupila na snagu 26.aprila 1970. godine.

U preambuli Konvencije se navodi da „strane ugovornice, podstaknute željom da doprinesu boljem razumjevanju i saradnji među državama na svoju korist i na osnovu poštovanja svog suvereniteta i jednakosti, želeći da zaštite intelektualnu svojinu u svetu, kako bi podstakle stvaralčku aktivnost,...“²³ osnivaju ovu organizaciju. Članom 1. Konvencije osniva se WIPO, a članom 2. se daje definicija radnih pojmova u svrhu primjene i tumačenja, te se navodi šta označava izraz “Intelektualna svojina“, odnosno na koja prava se odnosi, a ta prava su uređena odgovarajućim konvencijama osim naučnih otkrića, tako da je navedena formulacija predstavljala kompromis sa tadašnjim socijalističkim državama koje su imale potpuno različit pristup u odnosu na intelektualnu svojinu i insistirale su na zaštiti, odnosno na registraciji naučnih otkrića. Članom 3. Konvencije je definisan cilj osnivanja WIPO, pa se navodi da Organizacija ima za cilj: “ i) da unapređuje zaštitu intelektualne svojine u svetu putem saradnje između država, u kooperaciji, ako tome ima mesta, sa svakom drugom međunarodnom organizacijom; i ii) da obezbeđuje administrativnu saradnju između unija.“²⁴

Organi WIPO su: Generalna skupština, Konferencija, Koordinacioni odbor i Međunarodni biro. WIPO je specijalizovana agencija Ujedinjenih nacija. Sjedište organizacije je u Ženevi. Konvenciju o osnivanju WIPO su do sada ratifikovale 184. države što znači da WIPO ima 184 države članice²⁵ Nakon što su ove države članice Bernske i Pariske unije postali članice WIPO, prava, obaveze i imovina ovih unija su prešle na WIPO. Članom 15. je propisano da Konvencija stupa na snagu „tri mjeseca pošto deset država članica Pariske unije i sedam država članica Bernske unije izvrše neki od akata koje predviđa

---

²³Convention establishing the World Intellectual Property Organization.

²⁴Ibd, Vidi Convention, str.3.

²⁵ www.wipo.int

član 14. 1), s tim što se svaka država članica dve unije računa u obe te grupe.²⁶ Konvencija je potpisana u jednom primjerku na engleskom, španskom, francuskom i ruskom jeziku, s tim što su svi primjerci vjerodostojni i deponovani kod Švedske vlade, a ostala je otvorena za potpis u Stokholmu do 13. januara 1968. godine.

IV Trips sporazum i druge konvencije

Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine (u daljem tekstu TRIPS), je aneks uz Sporazum o osnivanju Svjetske trgovinske organizacije (WTO) iz Marakeša kojim se ustanovljava Svjetska trgovinska organizacija, a koji je zaključen 15. Aprila 1994, a stupio na snagu 01. Januara 1995. godine, što mu daje specifičnu ulogu u sistemu zaštite intelektualne svojine. Nastao je van sistema Svjetske organizacije za zaštitu intelektualne svojine - WIPO. Njegovu ulogu kao instrumenta u sistemu WTO, nije moguće razmatrati van konteksta ukupnih odnosa između Svjetske organizacije za intelektualnu svojinu - WIPO i Svjetske trgovinske organizacije - WTO te međunarodnih ugovora koje uređuju ove dvije organizacije.

U tekstu TRIPS sporazuma, u odjeljku od 1 do 7, Djelo II, Po. 3) članice priznaju isti tretman „predviđen ovim Sporazumom i državljanima drugih članica, u pogledu određenog prava intelektualne svojine; državljanima drugih članica se smatraju ona fizička, ili pravna lica, koji ispunjavaju kriterijume za dobijanje zaštite predviđene u Pariskoj konvenciji (1967), Bernskoj konvenciji (1971), Rimskoj konvenciji i Ugovoru o intelektualnoj svojini u vezi sa integrisanim kolima (IPIC ugovor), ako su sve te članice WTO-a i potpisnice ovih konvencija.“²⁷ Dakle spominju se četiri konvencije koje su po sebi „krovne“: Na taj način ovaj sporazum je stvorio specifičan odnos sa WIPO i konvencijama i drugim sporazumima u oblasti intelektualne svojine.

Pariska konvencija o zaštiti industrijske svojine, potpisana 20. marta 1883. godine, uključujući i sva revidirana akta, Bernska konvencija o zaštiti književnih i umjetničkih djela, potpisana 09. Septembra 1886. godine, uključujući sva revidirana dokumenta, Rimski konvencija o zaštiti umjetnika i izvođača, proizvođača fonograma i organizacija za radio difuziju i Vašingtonski sporazum o intelektualnoj svojini u vezi sa topografijom integrisanih kola. Navedene konvencije se najčešće pominju tako što se u Sporazumu direktno upućuje na neke njihove odredbe, s tim da je TRIPS direktno preuzeo neke njihove odredbe. Međutim,

²⁶Convention establishing the World Intellectual Property Organization, str.15

²⁷Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS Agreement)

TRIPS ne predviđa obavezu država članica da pristupe bilo kojoj od nabrojanih konvencija, ali predviđa obavezu da u svoja zakonodavstva implementiraju njihove odredbe koje su precizno navedene.

Član 2. TRIPS Sporazuma daje formulaciju koja predstavlja standard u međunarodnom pravu, s tim što daje prednost Pariskoj, Bernskoj, Rimskoj i Vašingtonskoj konvenciji. Navedenim je predviđeno da ništa u dijelovima od I do IV Sporazuma, ne derogira postojeće obaveze, koje članice međusobno imaju na osnovu nabrojanih konvencija. No nije moguće da u stvarnosti do sukoba ove vrste zaista dodje. Iako su standardi zaštite koje uspostavlja TRIPS iznad standarda koji su uspostavljeni ovim konvencija, TRIPS je njihove odredbe samo potvrdio na način da je propisano da sve suštinske odredbe ovih konvencija države članice TRIPS-a moraju implementirati. Imajući u vidu navedeno, proizilazi da realizacija obaveza iz bilo koje od ove četiri konvencije, u stvari, predstavlja realizaciju obaveza iz TRIPS-a.

Osnovna načela TRIPS sporazuma su: **načelo nacionalnog tretmana i tretman najpovlaštenije nacije**. **Načelo nacionalnog tretmana** predviđa obavezu država članica da, u pogledu prava zaštite intelektualne svojine, sa svojim državljanima izjednači i državljane drugih država članica TRIPS-a, uz izuzetke predviđene Pariskom, Bernskom, Rimskom i Vašingtonskom konvencijom. Ovo načelo se u teoriji naziva i *načelo asimilacije*. Ono nije novo u odnosu na WIPO konvenciju. **Princip najpovlaštenije nacije** predviđa da svaka prednost, povlastica, privilegija i imunitet koji jedna članica daje državljanima druge zemlje, bezuslovno vrijede i za države drugih članica. Princip najpovlaštenije nacije je karakterističan za međunarodne trgovinske ugovore i predstavlja novinu u međunarodnom pravu intelektualnog vlasništva. Članom 5. TRIPS-a predviđeno je da se nacionalni tretman i tretman najpovlaštenije nacije primjenjuju na postupke određene multilateralnim sporazumima koji su zaključeni pod pokroviteljstvom WIPO-a, a koji se odnose na sticanje i održavanje prava intelektualne svojine.

V Bernska konvencija

Bernska konvencija o zaštiti književnih i umjetničkih djela je potpisana „9. Septembra 1886. godine u Bernu u Švicarskoj, dopunjavana u Parizu 4. maja 1896, izmenjena u Berlinu 13. novembra 1903, dopunjena u Bernu 20. marta 1914, izmenjena u Rimu 2. juna 1928, u

Briselu 26. juna 1948, u Stokholmu 14. jula 1967. i u Parizu 24. jula 1971. godine²⁸ Njen nastanak je inicirao „Victor Hugo iz francuske Association Litteraire et Artistique Internationale. Stoga je napravljena pod uticajem francuskog autorskog prava (droit d'auteur), u suprotnosti sa anglo-saksonskim konceptom autorskog prava, koji se samo bavi ekonomskim aspektima. U konvenciji, autorska prava za kreativna djela su automatski pravosnažna prilikom njihovog nastanka, bez potrebe za posebno konstatiranje ili proglašavanje.“²⁹ Konvenciju je potpisala 131 država. Zemlje potpisnice priznaju autorsko pravo autorima iz drugih zemalja potpisnica „(članice Bernske unije) na isti način kao što to pravo priznaju svojim državljanima. Na primjer francuski zakon o autorskim pravima se primjenjuje na sve ono što je izdano ili izvedeno u Francuskoj, bez obzira gdje je djelo originalno nastalo.“³⁰ Članom drugom konvencije je definisano da “zemlje na koje se primjenjuje ova konvencija obrazuju Uniju za zaštitu prava autora na njihova književna i umetnička dela“³¹ Bernska konvencija na samom početku definiše pojam “književna i umetnička dela” te se navodi da taj pojam obuhvata „sve tvorevine iz književne, naučne i umetničke oblasti, bez obzira na način i oblik njihovog izražavanja“³² i pored navedenoga je ostavljeno da zakonodavstva zemalja Unije posebno propišu „da će književna i umetnička dela, ili pak jedna ili više kategorija između njih, biti zaštićena samo ako su fiksirana na materijalnoj podlozi.“³³ Posebno su definisana pravna i imovinska zaštita autora i njegovog djela u zavisnosti od toga gdje i kada je djelo prvi put objavljeno i u kojoj zemlji. Dalje se navodi da nikakvo ograničenje ne može ići na štetu autora u odnosu na njegova prava koja stekne na djelu koje je objavljeno u zemlji Unije. „Trajanje zaštite priznate ovom konvencijom obuhvata život autora i pedeset godina posle njegove smrti.“³⁴ Unija ima skupštinu koju čine zemlje potpisnice, izvršni odbor, svoj budžet.

VII Zaključak

Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine (TRIPS) je Aneks uz Sporazum o osnivanju Svjetske trgovinske organizacije (WTO). Nameće se zaključak da se radi o duplom normiranju u oblasti intelektualne svojine. Ovo s toga što u sistemu

---

²⁸ http://www.zis.gov.rs/upload/documents/pdf_sr/pdf_ap/bern.pdf

²⁹ http://bs.wikipedia.org/wiki/Bernska_konvencija_o_zac%C5%A1titi_knji%C5%BEevnih_i_umjetni%C4%8Dkih_dela

³⁰ http://bs.wikipedia.org/wiki/Bernska_konvencija_o_zac%C5%A1titi_knji%C5%BEevnih_i_umjetni%C4%8Dkih_dela

³¹ http://www.zis.gov.rs/upload/documents/pdf_sr/pdf_ap/bern.pdf

³² http://www.zis.gov.rs/upload/documents/pdf_sr/pdf_ap/bern.pdf

³³ Ibid

³⁴ Ibid član 7.

Ujedinjenih nacija postoji specijalizovana agencija, nadležna upravo za oblast intelektualne svojine - WIPO, a pored nje se ista oblast uređuje i jednim sporazumom koji je dio sistema druge međunarodne organizacije WTO. Pored ovoga Bernskom konvencijom o zaštiti književnih i umjetničkih djela, koja predstavlja međunarodni ugovor koji uređuje zaštitu autorskih prava. Potpisana je davne 1886. godine u Bernu u Švicarskoj, iz čega se može zaključiti da su ljudi toga doba bili veliki vizionari svjesni pojma i značaja intelektualne svojine. Članstvo u TRIPS-u je omogućeno samo državama članicama WTO tačnije, prijemom u ovu organizaciju, država automatski postaje članica TRIPS-a. Članice mogu biti i posebne carinske teritorije. TRIPS uređuje materiju intelektualne svojine u cjelini. Ipak ne sadrži ni jednu odredbu koja se odnosi na moralna prava autora i pronalazača. Ovaj sporazum detaljno uređene obaveze država članica koje se odnose na sprovođenje prava intelektualne svojine u građanskom i krivičnom sudskom postupku, te mjere upravnih organa, posebno carinskih. TRIPS uspostavlja visoke standarde zaštite prava intelektualne svojine i efikasne mehanizme kontrole njihove implementacije. Evidentno je da su kreatori ovog sporazuma zamislili da on dobije status krovnog međunarodnog instrumenta u oblasti intelektualne svojine.

TRIPS je izgradio specifičan odnos sa drugim sporazumima u ovoj oblasti. U tekstu Sporazuma, poimenično se pominju samo četiri konvencije koje su same po sebi krovne (Pariska, Bernska i Rimska konvencija i Vašingtonski sporazum). Odredbe TRIPS-a su najčešće blanketne prirode i one upućuju na odgovarajuće odredbe ove četiri konvencije ili služe kao njihova dopuna. Međutim TRIPS ne predviđa obavezu država članica da pristupe bilo kojoj od ovih konvencija, ali predviđa obavezu da u svoje zakonodavstvo implementiraju njihove suštinske odredbe koje su precizno navedene.

Na kraju možemo reći da je TRIPS uspostavio hijerarhijski odnos u odnosu na druge međunarodne instrumente u oblasti intelektualne svojine. Kada se pođe od pretpostavke da se na vrhu nalazi TRIPS, ispod su četiri konvencije koje se pominju i čije suštinske odredbe TRIPS potvrđuje i daje im specifičan oblik, ali u čije odredbe ne zadire i čiju implemetaciju podržava, (Pariska, Bernska, Rimska konvencija i Vašingtonski sporazum). Iznad konvencija i TRIPS-a nalaze se moralna prava autora i pronalazača. Ugovori Svjetske organizacije za intelektualnu svojinu, koji su kasnije zaključeni, kao što su WIPO ugovor o autorskom pravu i WIPO ugovor o interpretacijama i fonogramima (Internet ugovori), a kojima su uspostavljeni standardi zaštite, daleko prevazilaze standarde TRIPS-a.

Može se zaključiti, na osnovu navedenoga, da oblast intelektualne svojine u cjelini treba vratiti pod okrilje Svjetske organizacije za intelektualnu svojinu WIPO, s obzirom da ona treba da obuhvati ljudsko stvaralštvo u cjelini. Intelektualna svojina se ne može svoditi na carinske barijere u međunarodnoj trgovini. Njeni moralni i materijalni aspekti su neodvojivi i pripadaju pravu čovjeka kao osnovno ljudsko pravo.

LITERATURA:

1. Andrija Gams, Ljiljana Đurović: "Uvod u građansko pravo", Savremena administracija, Beograd, 1994.
2. Vesna Besarević: "Intelektualna svojina", Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2005.
3. Vojislav Spaić: "Autorsko pravo", Veselim Masleša, Sarajevo 1957.
4. Kami Idris: "Intelektualna svojina-moćno sredstvo ekonomskog rasta", Zavod za intelektualnu svojinu, BalkanKult, Beograd, 2003.
5. Katarina Damjanović, Vladimir Marić: Intelektualna svojina, drugo izmenjeno izdanje, str. 17, Pravni fakultet Univerziteta UNION u Beogradu, Javno preduzeće "Službeni glasnik", Beograd, 2008.
6. Miodrag Janjić: "Industrijska svojina i autorsko pravo", Beograd 1982.
7. Monik Vivant: "Juge et loi du brevet", Litec, Pariz, 1977,
8. Obren Stanković, Vladimir Vodinelić: "Uvod u građansko pravo", Nomos, Beograd, 1996.
9. Simoneta Marčelo: "Od banke Medičijevih do kraha na Voldstritu", NIN, Beograd, br.3025, od 18.12.2008.
10. Slobodan Marković: "Patentno pravo", Nomos, Beograd, 1997.
11. Slobodan Marković: "Pravo intelektualne svojine", „Magistrat“ i Pravni fakultet u Sarajevu, Sarajevo, 2007.

Internet adrese:

- <http://portrl.unesco.org/culture>
- www.globalizacija.com
- www.wipo.int
- www.wto.org
- www.arsetnorma.com; Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine, TRIPS sporazum,
- www.ipr.gov.ba/bs/o-intelektualnoj-svojini-bs.html
- Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine, TRIPS sporazum, www.arsetnorma.com
- http://www.zis.gov.rs/upload/documents/pdf_sr/pdf_ap/bern.pdf
- bs.m.wikipedia.org/wiki/Bernska_konvencija

Branka Kolar Mijatović, M.Sc.

Protection of intellectual property rights viewed through the Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights - TRIPS Agreement and the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works

Summary

The system of intellectual property protection is specific in relation to other forms of protection of property rights. In this system of protection among the more recent include the Multilateral Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights - TRIPS agreement, which was concluded in 1994 and an annex to the Agreement Establishing the World Trade Organization - WTO. It should contribute to the promotion of technological innovation and the transfer of technology between manufacturers and users, to encourage social and economic development. It is situated outside the system of the World Intellectual Property Organization - WIPO. TRIPS agreement has a specific relationship with WIPO conventions and other agreements in the field of intellectual property. The text of the Agreement referred to four basic conventions (Paris, Berne, Rome Convention and the Washington Agreement) and in a way that the TRIPS Agreement directly refers to some of their provisions, or, in some cases, TRIPS is directly taken their provisions. Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works is an international treaty that governs copyright laws. Signed on 9 September 1886 in Bern, Switzerland. The emergence of this Convention was initiated by Victor Hugo, a member of the international association of writers and artists, so that was created under the influence of the French school of copyright, which is in contrast to the Anglo Saxon concept of copyright. The latter one dealt only with economic aspects of authorship. The Convention has been signed by 131 countries.

Key words: WIPO, WTO, TRIPS, Intellectual Property, Paris Convention, Berne Convention, sanction mechanisms.